

STIMULANS VOOR ONDERZOEK

Resultaten van een aantal waterhoen-tellingen

Door D. A. Jonkers

Inleiding

Een probleem waarmee veel verenigingen op ornithologisch gebied in ons land kampen, is hoe zij een deel van de leden zover kunnen krijgen, dat zij deelnemen aan één of andere vorm van vogelstudie. De Vogelwerkgroep 'Het Gooi en Omstreken' vormt hierop geen uitzondering. Het vergroten van de vogelkennis wordt al enige jaren gestimuleerd door het organiseren van vogelcursussen, terwijl speciale inventarisatie-excursies de ervaring in het veld trachten bij te brengen. Desondanks schijnt er bij de leden een soort drempelvrees te bestaan om mee te gaan doen aan inventarisaties en andere gespecialiseerde onderzoeken. Een van de pogingen om de zelfwerkzaamheid te bevorderen, is een telling van het Waterhoen in de winter. Hiertoe worden jaarlijks op een weekeinde in januari alle in het studiegebied van de vogelwerkgroep verblijvende exemplaren geteld.

Onderstaand artikel geeft de resultaten van drie jaar onderzoek weer.

Doel

Het doel van deze tellingen is tweeledig. Voorop staat het idee zoveel mogelijk leden een eenvoudige vorm van onderzoek te laten verrichten aan een soort, die voor niemand onoverkomelijke moeilijkheden behoeft op te leveren.

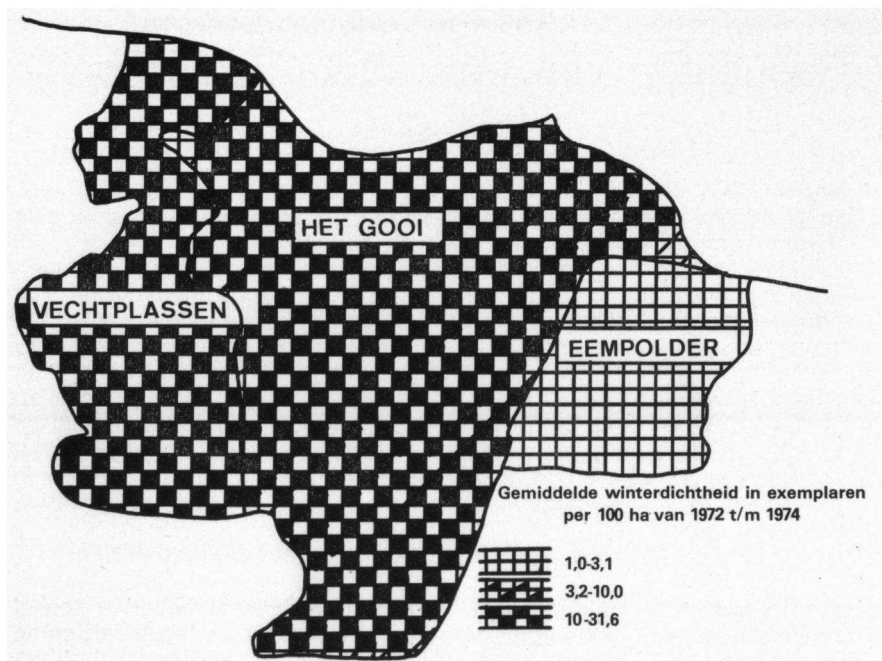
Van een groot aantal soorten is weinig of niets over het wintervoorkomen bekend. Dit leidde tot het tweede uitgangspunt, namelijk: hoeveel Waterhoentjes verblijven er 's winters in het Gooi en omstreken en waar houden zij zich op?

Hoeveel Waterhoentjes komen er in de winter in het Gooi en omstreken voor?

Waterhoen, Bokkedoorns, Zeeweg, Bloemendaal, januari 1972

Foto: Frits van Daalen

Methode

Met behulp van topografische kaarten werden in het gebied tussen de Vecht en de Eem alle terreinen opgezocht waarin zich plassen, vennen, vijvers, kanaaltjes, wetingen, sloten en andere watertypen bevonden. Deze potentiële waterhoenbiotopen met hun begrenzing werden ruim voor de telling op een speciaal hiervoor georganiseerde avond verdeeld onder degenen die zich hadden opgegeven.

Het onderzoek vond per fiets, te voet of met een boot plaats. De grootte van de groep, in wat voor deel van het terrein deze zich ophield en het gedrag werden genoteerd. De teldata waren elk jaar zo gepland, dat zij op de weekeinden konden worden gehouden, die het dichtst bij het midden van de maand januari lagen.

Weersomstandigheden

Het is voor tellingen als deze van groot belang de weerssituatie van de maanden voor de telling te weten. Een periode met strenge vorst kan er toe leiden dat een deel van de winterpopulatie wegtrekt naar oorden met hogere temperaturen of zich splitst in kleinere groepen, die zich over een groter gebied verspreiden.

Wanneer we de jaarlijkse periodes van oktober tot en met december, voorafgaand aan de tellingen bekijken, blijken de temperaturen in alle drie onderzoeksjaren ongeveer gelijk te zijn en rond normaal te schommelen. Vorst van enige betekenis trad in 1972 tegen eind december en begin januari 1973 op, waarop tijdens de hierop volgende telling sommige kleine wateren nog met een ijslaag bedekt waren. Eind 1973 was er begin december nog een periode met strenge vorst.

Op de respectievelijke teldata was het weer goed en had geen invloed op de aantallen.

Resultaten

De totalen van de jaren 1971, 1972 en 1973 geven een stijgende lijn te zien; er werden resp. 2102, 2881 en 3100 exemplaren geteld.

Voor zover bekend zijn in ons land tot op heden op een dergelijke schaal nog geen exacte tellingen van overwinterende Waterhoentjes gehouden. Het aantal dat zich gedurende het winterseizoen in midden-Nederland ophoudt wordt op 10.000 geschat. Als belangrijkste streken worden o.m. het plasseengebied, de omgeving van de Vecht en de vele stadsparken genoemd (Alleyn et al 1971).

Overeenkomstig de verwachting zaten er in het centrale deel van het Gooi weinig exemplaren. Het voorkomen beperkte zich daar voornamelijk tot de parken van Hilversum en Bussum, die ruim honderd vogels herbergden.

De randen van het zandgebied op de overgangen naar het Gooimeer en de Vechtplassen waren goed bezet. Vooral de 's-Gravelandse landgoederen sloegen een goed figuur; in 1974 werden hier 537 Waterhoentjes gesignaleerd. Het ligt voor de hand, dat een deel afkomstig is uit het aangrenzende plasseengebied. Op de landgoederen broeden jaarlijks ongeveer 20-25 paren.

Verdeeld over de drie grote landschapseenheden zagen de aantallen er als volgt uit:

	1972	1973	1974
Vechtplassen	773	1403	1534
Gooi	1313	1344	1522
Eempolder-West	16	134	44

En zwemmend de walkanten te bereiken om zich te verbergen ...
Waterhoen, Zeeweg, Bloemendaal, december 1972

Foto: Frits van Daalen

Er bleek een duidelijke voorkeur te bestaan voor weilanden, grote gazons en graslandjes van enige omvang. In de omgeving van Loosdrecht ging deze uit naar ruime, goed aangelegde caravanterreinen.

Bijna zonder uitzondering werden de vogels aangetroffen in de onmiddellijke omgeving van water. Dit werd als vluchtweg gebruikt om zwemmend de ruige walkantjes te bereiken, waar zij in weg konden kruipen. Wanneer rietranden of bosjes aanwezig waren werden die als schuilplaats benut. De omgeving en de vesting van Naarden waren eveneens favoriet. Behalve de wallen met hun begroeiing zijn er rondom deze plaats slootjes, enkele boomkwekerijen en veel kleine ruige hoekjes. De combinatie voldoende open water, voedsel, dekking en de kleinschaligheid van dit alles schijnt een grote aantrekkingskracht uit te oefenen. Boomgaarden en modder- en slikterreinen zijn in het onderzochte gebied vrijwel niet aanwezig, zodat de aantallen in deze categorie laag bleven.

Tabel I

	Aantallen			Grootste groep			Gemiddelde grootte van de groep		
	1972	1973	1974	1972	1973	1974	1972	1973	1974
weilanden	1562	2297	2495	100	95	98	12,73	12,55	12,68
grote gazons									
graslanden									
kwekerijen, bouwland, kleine gazons	103	80	178	38	12	23	14,71	6,05	5,93
boomgaarden	6	37	6	3	30	6	2,00	9,25	6,00
modder- of slikterreinen	188	97	73	55	52	27	15,67	13,86	14,60
rietcomplexen									
of randen	85	209	194	14	23	32	5,31	4,98	6,93
diversen	158	161	154	36	25	6	3,43	3,93	4,05

In enkele gevallen lagen de modderterreintjes bij varkensschuren en foerageerden de vogels tussen de varkens. Door de aanleg van een bouwweg t.b.v. de woningbouw op de Hilversumse Meent is een van de modderterreinen verloren gegaan. Slechts enkele van de ongeveer 50 exemplaren die hier altijd foerageerden, werden in 1974 in de nabijheid teruggevonden. De grootte van de groepen wisselde van enkele dieren tot maximaal 100; de gemiddelde grootte was 10 exemplaren.

Waar al deze vogels vandaan komen is moeilijk aan te geven. Het is bekend dat een deel van de populatie wegtrekt. Terugmeldingen van in de winter in Nederland geringde Waterhoentjes komen voornamelijk uit Noord-Frankrijk en voor een deel uit Engeland (Perdeck en Taapken 1961). Geïnteresseerden, die ringonderzoek aan het Waterhoentje willen gaan verrichten kunnen o.a. informatie vinden in het boekje 'Vogelfang und Vogelberingung' deel II door Hans Bub (1972). Hierin wordt een, door de redacteur van dit blad J. Taapken meerdere malen met succes toegepaste, vangmethode beschreven.

Vanaf oktober kunnen zich grote groepen vormen, die echter zelden zo groot worden als bij Meerkooien. Zij bestaan gedeeltelijk uit jonge vogels (Glutz von Blotzheim, Bauer & Bezzel 5, 1973). Nog niet volledig uitgeruide, kennelijk jonge vogels werden door ons in verschillende groepen waargenomen. Het is dus niet uitgesloten dat een bepaald percentage oude en jonge vogels in de nabijheid van de broedgebieden overwintert. Met de reeds genoemde aantallen liggen hier uitstekende mogelijkheden voor ringers om dit facet van het onderzoek te gaan belichten.

Als wij de aantallen overwinterende Waterhoentjes vergelijken met de

aantallen broedvogels, dan ligt het aantal overwinteraars in het Gooi het hoogst. Deze streek telde zeker een kwart meer wintervogels als mannetjes en vrouwtjes samen in het broedseizoen.

In het Vechtplassengebied en de Eempolder waren er minder Waterhoentjes dan in het broedseizoen; over de totale oppervlakte uitgesmeerd blijken de winterdichtheden per 100 ha in het Vechtgebied hoger te zijn (figuur 1). De dieren werden over het algemeen groepsgewijs voedselzoekend aangetroffen. Tijdens de laatstgehouden telling maakten foeragerende Waterhoentjes 83% van het totaal uit. Observaties gaven niet de indruk, dat de vogels die zich op grasgedeeltes ophielden de grassen opaten. Zij maakten pikkende bewegingen alsof zij er iets tussenuit haalden. Wellicht waren dit kiemplantjes. In Duitsland werd bij overwinterende Waterhoentjes het eten van jonge groene plantendelen waargenomen (Melde 1971). De exemplaren die zich op de modderterreintjes bevonden moeten op andere zaken geaasd hebben. Op de modder bevond zich geen enkel stukje groen. Hier zullen allerlei insecten, larven hiervan, wormpjes of andere kleine diertjes geëxploiteerd zijn.

● D. A. Jonkers, Juffersland 16, Leersum

LITTERATUUR:

Alleyn, F. et al (1971): Avifauna van Midden-Nederland, Assen.

Bub, Hans (1972): Vogelfang und Vogelberingung. Teil II. 2e druk. pag. 23-24. Wittenberg Lutherstadt.

Glutz von Blotzheim, Urs., Kurt M. Bauer & Einhard Bezzel (1973): Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Band 5. Frankfurt am Main.

Melde, Manfred (1971): Die Rallenvögel (ausser der Blesshuhn) in der Oberlausitz. Abhandlungen und Berichten des Naturkundes museums Görlitz. Band 46, Leipzig 1971. No. 15.

KNNI: Maandelijkse Weeroverzichten 1971, 1972, 1973 en 1974.

Perdeck A. C. en J. Taapken (1961): Ringverslag van het Vogeltrekstation, Nr. 44 (1957/1959). Limosa 34: 33-156 (zie pag. 108).

Over de vangst van Waterhoentjes ten behoeve van het ringonderzoek verscheen zojuist een interessant artikel van Jan van der Geld in 'Op het Vinketouw' (no. 23 - juli 1974 - pag. 26-28) getiteld 'Het vangen van vogels met kunstlicht'.

Purperkoet

Op 11 augustus 1974 nam ik samen met de heren G. Heijsser (Rotterdam) en H. van Wijk (Amsterdam) in mijn tuin en later ook in die van mijn buurman te Nieuwkoop een Purperkoet waar. Ik woon langs de noordelijke oever van de Zuideindse Plas. De vogel hield zich die dag op temidden van een koppel Wilde Eenden, die bij mijn huis en bij de burens veelvuldig voorkomen en door regelmatig voeren zeer mak geworden zijn.

De Purperkoet zou ik niet echt schuw willen noemen. Wij hebben de vogel verschillende malen op die zondag bekeken en konden haar rustig tot op 40 à 50 meter benaderen en met de kijker bestuderen. Toen in de loop van de middag de burens de eenden gingen voeren verdween de Purperkoet in het riet en daarna heb ik haar niet meer teruggezien. Ik zou zeggen, wat schuwheid betreft gedroeg zij zich zoals in het algemeen een Meerkooet of Waterhoen zich zou gedragen. Zij was opvallend groter dan het Waterhoen en maakte ook heel sterk de typische schokbewegingen met de staart. Ver-

der vielen de lange rode poten en de snavel op. Vergelijking met Petersons Vogelgids was tegelijkertijd mogelijk en alles klopte zó dat er geen misverstand kon zijn.

(zie ook jrg. 19, p. 492 en jrg. 20, p. 31-32).

● B. W. den Hartog, Jan van der Haarpark 4, Nieuwkoop.

In 'British Birds 67 - nr. 6 - juni 1974 - pag. 230-236 werd het artikel 'The Purple Gallinule in the marismas of the Guadalquivir' door Jacques Viellard opgenomen met 8 interessante foto's van de Purperkoet gemaakt in 1964 in Spanje.

Jaarvergadering Contactorgaan voor Vogelstudie van de KNNV

De jaarvergadering zal worden gehouden op zaterdagmiddag 14 december a.s. in een kleine zaal van het Congres- en Vergadercentrum van de Kon. Ned. Jaarbeurs te Utrecht.

Agenda en bijbehorende stukken zullen, zoals gebruikelijk, eind oktober/begin november aan de vogelwerkgroepen en vogelbeschermingswachten worden gezonden. Wilt u de datum nu reeds noteren?